

деятельности, что позволит защищать как несовершеннолетних, так и взрослых от любых противоправных действий со стороны организаторов, руководителей и активных участников деструктивных религиозных или общественных объединений. Также предлагается учесть международный опыт и создать на государственном уровне Центр помощи жертвам деструктивных религиозных и общественных объединений.

Ключевые слова: гарантии свободы вероисповедания, тоталитарные группы, нетрадиционные культуры.

Kulchynska Iu. Assault on health of people caused by preaching religious beliefs and performance of religious rites. The article analyzes bases for legal relations protection the content of which is the right for freedom of belief. One of the global problems in the sphere of religious relations is the activities of various totalitarian groups within which crimes are committed. The author heightens the need to introduce increased criminal liability for illegal activities of the aforementioned groups. Article 181 of the CC of Ukraine has some shortcomings. It implies criminal liability only for the organizers and leaders of destructive groups, but not for those active members of them, who being aware of the illegality of their activities, comprehensively promoted its activities. A new wording of Article 181 of the CC of Ukraine is suggested which would introduce criminal liability for assault on rights of the individual under pretext of religious or social activities. It will allow to protect both juveniles and adults against illegal actions of the leaders or active members of the religious or public destructive groups and associations. The author, taking into account international experience, also proposes to establish at the national level Center of assistance to the victims of the religious or public destructive groups and associations.

Key words: guarantees for freedom of belief, totalitarian groups, non-traditional cults.

УДК 343.265

Ю. Фідря

Перспективи вдосконалення кола обов'язків, які покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням

У статті проаналізовано окремі проблемні питання, що стосуються закріпленого у ст. 76 КК України кола обов'язків, які суд може покласти на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням. Досліджено правову природу таких обов'язків, з'ясовано їх значення для досягнення цілей випробування, а також критерії, якими керується суд при їх призначенні. Сформульовано ряд пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства, яке передбачає перелік обов'язків, які можуть бути покладені на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням. Внесено пропозицію доповнити законодавчий перелік вказівкою на обов'язок відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем.

Ключові слова: звільнення від відбування покарання, пробація, випробування, іспитовий строк, виправлення.

Постановка наукової проблеми та її значення. У світлі однієї з основних тенденцій вітчизняної кримінально-правової політики – реалізації принципів гуманізму та справедливості, особливий науковий інтерес становить феномен кримінальної відповідальності та покарання, зумовлений пошуком адекватних шляхів їх застосування у сучасних умовах. Одним із перспективних напрямків дослідження є інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням, правове регулювання та застосування якого повинно узгоджуватися як із національними правовими традиціями та соціально-економічними можливостями нашої держави, так і з передовим зарубіжним досвідом у цій сфері. Широке застосування цього інституту обумовлює необхідність звернення до нього як науковців, так і юристів-практиків задля ефективного вирішення ряду теоретичних та прикладних аспектів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблема звільнення від відбування покарання з випробуванням приділяли увагу такі вчені, як І. М. Агзамов, І. М. Алексєєв, Ю. В. Баулін, О. М. Звенигородський, А. О. Клевцов, О. О. Книженко, В. А. Ломако, А. А. Музыка,

Є. О. Письменський, В. В. Скибицький, Ю. М. Ткачевський, М. І. Хавронюк та інші. Разом з тим у теорії кримінального права залишається ряд дискусійних питань, вирішення яких матиме істотний вплив на практику застосування означеного інституту, підвищить його ефективність та забезпечить подальше вдосконалення.

Мета й завдання дослідження. Метою статті є проведення наукового аналізу окремих проблем правової регламентації кола обов'язків, які покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням (ст. 76 КК України). Завдання дослідження обумовлюються його метою і полягають у з'ясуванні правової природи призначуваних судом обов'язків звільненій від відбування покарання з випробуванням особі, аналізі їх значення для досягнення цілей випробування, а також у внесенні пропозицій щодо удосконалення законодавчого переліку кола вказаних обов'язків та практики призначення їх судом.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ефективність випробування значною мірою залежить від того, наскільки правильно суд визначить його тривалість, а також від обов'язків, які покладатимуться на звільнену від відбування покарання особу.

Іспитовий строк – це визначений кримінальним законом і конкретизований у вироку суду проміжок часу, протягом якого засуджена особа повинна виконувати покладені на неї законом і судом обов'язки. Відповідно до ч. 4 ст. 75 КК України іспитовий строк встановлюється судом тривалістю від одного року до трьох років. Для неповнолітніх іспитовий строк устанавлюється тривалістю від одного до двох років (ч. 3 ст. 104 КК України). Закон не диференціює тривалість іспитового строку залежно від виду та міри призначеного покарання, а тому він може бути більшим чи меншим, ніж строк покарання, або дорівнювати йому, але у межах, визначених ст. ст. 75, 104 КК України.

Протягом встановленого іспитового строку закон зобов'язує засудженого не вчиняти нового злочину, не вчиняти систематичних правопорушень, що потягнуть за собою адміністративні стягнення і свідчитимуть про небажання стати на шлях виправлення.

Проте законслухняної поведінки явно не достатньо для того, щоб винний відчув реальні наслідки вчиненого злочину та потенційну суворість призначеного покарання. Пасивне дотримання заборонних норм закону не є і не повинно бути тим єдиним чинником, який справлятиме ефективний карально-виховний вплив на засудженого. Необхідні додаткові засоби впливу на особу, які вимагатимуть від неї активної поведінки, тобто потрібні кримінально-правові заходи активного характеру.

Йдеться про обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням. Належне їх виконання засудженим протягом іспитового строку є обов'язковою умовою звільнення від відбування призначеного покарання, а отже і успішного проходження випробування (ч. 3 ст. 75 КК України). Перелік цих обов'язків визначений у ч. 1 ст. 76 КК України:

- 1) попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого;
- 2) не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції;
- 3) повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи або навчання;
- 4) періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчій інспекції;
- 5) пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Наведений перелік є вичерпним, а отже суд не вправі покласти на особу будь-який обов'язок, не передбачений даною кримінально-правовою нормою. У літературі висловлена пропозиція розширити даний перелік, за рахунок включення до нього таких обов'язків, як: утримуватися від контактів з особами, які визначені судом; утримуватися від відвідування місць та територій, визначених судом; не залишати місце проживання у визначені судом години; офіційно працевлаштуватися; здобути повну загальну середню освіту; взяти участь у пробаційних програмах [1, с. 369; 2, с. 15, 3, с. 176-178; 4, с. 91].

Частково ці пропозиції знайшли своє закріплення у нещодавно прийнятому Законі України «Про пробацію» [5], відповідно до якого особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням, є суб'єктами, щодо яких здійснюється наглядова пробація – система наглядових та соціально-виховних заходів, під час якої реалізується пробаційна програма. Вказана програма призначається за рішенням суду та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити.

На жаль, ст. 76 КК України не зазнала жодних змін. Однак необхідність розширення кола обов'язків, які покладаються на засудженого у ході випробування, є безсумнівною. Насамперед, варто доповнити даний перелік вказівкою на обов'язок відшкодування шкоди, заподіяної злочином, який забезпечить відновлення соціальної справедливості та ефективну правову охорону прав та законних інтересів потерпілого.

Текстуальний аналіз ч. 1 ст. 76 КК України дає підстави стверджувати, що покладення на засудженого зазначених обов'язків є правом суду, а отже їх відсутність у судовому рішенні формально не є порушенням вимог закону про кримінальну відповідальність. Такий підхід варто змінити, оскільки відсутність будь-яких обов'язкових додаткових правообмежень значно знижує карально-виховний вплив на особу зокрема та ефективність застосування інституту випробування в цілому. З огляду на це, доцільно буде у ч. 1 ст. 76 КК України замінити слова «суд може» на «суд зобов'язаний».

Водночас слід підтримати висловлену в літературі пропозицію надати суду право на власний розсуд, з належним мотивуванням цього у вироку, покласти на засудженого інші обов'язки, не передбачені КК України [1, с. 367]. Зокрема, це може бути обов'язок не перешкоджати відвідуванню особи, яка здійснює контроль і нагляд за такими засудженими, та надавати їй необхідні відомості; утримуватися від певної діяльності тощо.

Обов'язки є одним з основних змістових елементів інституту випробування, оскільки вони безпосередньо спрямовані на досягнення його цілей. Їх виконання допоможе особі усвідомити скоєне, розкаятися, пристосуватися до безконфліктного існування у суспільстві, поступово виробити соціально корисні установки та навички законослухняної поведінки. Покладені обов'язки є своєрідним нагадуванням особі про те, що її все ж таки визнали винною у вчиненні злочину і призначили покарання, нехай і під умовою.

Тривалість іспитового строку та види обов'язків, які покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, визначаються судом, насамперед, з урахуванням можливості досягнення визначених цілей випробування. Однак у аналізованих кримінально-правових нормах не зазначено жодних критеріїв, якими повинен керуватися при цьому суд. Не йдеться про це і у постанові Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 року «Про практику призначення судами кримінального покарання».

Згідно ч. 1 ст. 75 КК України тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, а також можливість виправлення засудженого без відбування покарання суд насамперед враховує при встановленні підстав до застосування випробування. Виходячи із характеру передбачених у КК України обов'язків, які покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, при їх призначенні конкретній особі вказані критерії не можуть бути застосовані у повній мірі. Однак крім того, суди обов'язково враховують дані про особу винного, ступінь і характер його суспільної небезпеки, стан здоров'я, характеристику особи як учасника соціальних відносин у різних сферах суспільного життя тощо.

Таким чином, у кожному конкретному випадку суд при визначенні як тривалості іспитового строку, так і кола обов'язків, зобов'язаний врахувати цілий комплекс факторів, обставин та умов у їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Віднесення цього питання на суддівський розсуд є виправданим, оскільки дозволяє максимально диференціювати та індивідуалізувати кримінальну відповідальність.

У науці неодноразово відбувалися спроби класифікувати обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням. За основу бралися різні класифікаційні критерії. Так, О. Книженко проводить класифікацію обов'язків залежно від тяжкості вчиненого злочину й особи, яка його вчинила [6, с. 13], А. Клевцов залежно від функціонального призначення вирізняє обов'язки як засоби реалізації та обов'язки як засоби контролю [7, с. 12].

Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, доцільно класифікувати за ознакою індивідуальності на дві групи: загальні та спеціальні. До першої групи слід віднести обов'язки, передбачені п.п. 2-4 ч. 1 ст. 76 КК України, оскільки вони можуть застосовуватися щодо усіх категорій засуджених. Зазначені обов'язки носять певною мірою адміністративно-правовий характер і є засобами кримінально-виконавчого впливу. Спеціальним є обов'язок попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого, а також обов'язок пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Їх застосування безпосередньо залежить від особи засудженого та його індивідуальних особливостей.

Крім того, за функціональним призначенням можна виокремити обов'язки соціального, ресоціалізаційного, контрольного (убезпечувального) та реабілітаційного характеру, віднісши до них ті, що передбачені як КК України, так і Законом України «Про пробацію».

До соціальних слід віднести такі обов'язки: не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції; повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи або навчання; офіційно працевлаштуватися; здобути повну загальну середню освіту тощо.

Ресоціалізаційними є такі обов'язки: попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого; утримуватися від відвідування місць та територій, визначених судом; офіційно працевлаштуватися; здобути повну загальну середню освіту; утримуватися від контактів з особами, які визначені судом; не залишати місце проживання у визначені судом години.

Контрольний (убезпечувальний) характер мають обов'язки, які полягають у вимозі періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчій інспекції; не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції; повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи або навчання.

До обов'язків реабілітаційного характеру можна віднести проходження курсу лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, проходження медико-соціальної реабілітації.

Зрештою, відшкодування шкоди, завданої злочином, можна віднести до матеріального обов'язку, який також має відновлювальний, компенсаційний характер.

Вивчення практики застосування ст. 76 КК України свідчить, що у переважній більшості випадків суди зобов'язують засудженого періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчій інспекції, а також повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи або навчання. Однак це не є свідченням того, що виключно ці обов'язки володіють максимальним ступенем ефективності. Для досягнення цілей встановленого випробування покладення на засудженого наведених обов'язків явно недостатньо: вони носять відносно активний характер, не потребують якихось особливих зусиль від особи і фактично не несуть яскраво вираженого виховного впливу, що є обов'язковим для інституту випробування.

Така ситуація зумовлена вичерпністю кола обов'язків, передбаченого законом про кримінальну відповідальність, та їх недосконалістю, а отже і обмеженістю суду покласти на особу такі обов'язки, які б максимально враховували її індивідуальні особливості та забезпечували ефективну реалізацію цілей випробування – виправлення засудженого, здійснення карального, виховного та превентивного впливу на таку особу. З огляду на це, ст. 76 КК України потребує внесення змін та доповнень.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Успішне розв'язання проблем інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням та підвищення його ефективності повинно бути реалізоване у ході удосконалення законодавчої регламентації випробування, його правильного застосування судами та здійснення дієвого контролю за відповідною категорією засуджених на стадії виконання розглядуваного кримінально-правового заходу.

Зважаючи на це, слід ще раз підкреслити необхідність розширення законодавчого переліку обов'язків, які суд може покладати на осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, а також закріплення права суду покладати й інші, не передбачені законом про кримінальну відповідальність, обов'язки, із врахуванням усього комплексу факторів, обставин та умов, що стосуються особи засудженого та вчиненого ним злочину.

Джерела та література

1. Дудоров О. О. Кримінальне право: Навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк / За заг. ред. М. І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.
2. Звенигородський О. М. Контроль та нагляд кримінально-виконавчої інспекції за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. М. Звенигородський; Дніпр. держ. ун-ту внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2010. – 20 с.
3. Клевцов А. О. Інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення / А. О. Клевцов // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2005. – № 1. – С. 176-178.
4. Богатирьов І. Г. Статті 75, 76 Кримінального кодексу України потребують удосконалення / І. Г. Богатирьов, О. М. Звенигородський // Південноукраїнський правничий часопис. – 2007. – № 3. – С. 91.
5. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.
6. Книженко О. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. О. Книженко; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 19 с.
7. Клевцов А. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх за кримінальним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. О. Клевцов; Дніпр. держ. ун-ту внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2009. – 20 с.

Фидря Ю. Перспективы усовершенствования круга обязанностей, которые возлагаются на лицо, освобожденное от отбывания наказания с испытанием. В статье проанализированы отдельные проблемные вопросы, касающиеся предусмотренного ст. 76 Уголовного кодекса Украины круга обязанностей, которые суд может возложить на лицо, освобожденное от отбывания наказания с испытанием. Исследована правовая природа таких обязанностей, их значение для достижения целей испытания, а также критерии, которыми руководствуется суд при их назначении. Приведена классификация обязанностей по признаку индивидуальности (общие и специальные) и функционального назначения (социальные, ресоциализационные, контрольные (упредительные), реабилитационные). Внесено предложение дополнить законодательный перечень обязанностью возместить вред, причиненный преступлением, что обеспечит восстановление социальной справедливости, а также эффективную правовую охрану прав и законных интересов потерпевшего.

Проанализированы отдельные положения Закона Украины «О пробации». Сформулированы предложения, направленные на усовершенствование уголовного законодательства в этой сфере. В частности, аргументирована необходимость расширения законодательного перечня обязанностей, которые могут быть возложены на лицо, освобожденное от отбывания наказания с испытанием, а также закрепление права суда налагать и другие, не предусмотренные законом об уголовной ответственности, обязанности, исходя из целого комплекса факторов, обстоятельств и условий, относящихся к осужденному и совершенному им преступлению.

Ключевые слова: освобождение от отбывания наказания, пробации, испытания, испытательный срок, исправление.

Fidria Iu. Prospects for Improving the Range of Duties Imposed on the Persons Released from Probation. The article analyzes some problematic issues concerning fixed in Art. 76 of the Criminal Code of Ukraine range of duties which the court may impose on the persons released from probation. In the focus of attention is the legal nature of court-appointed duties, their importance for achieving the objectives of probation and the criteria governing their appointment at court. The author suggests the classification of duties on the basis of identity (general and specific) and the functional purpose (social, resocialization, checking (prevention and rehabilitation); legislative proposal to supplement the list indicating the duty of compensation for harm caused by the crime that will provide the restoration of social justice and effective legal protection of rights and legal interests of the victim. The article clarifies some items of the Law of Ukraine «On probation» relating to the establishment of supervisory kind of probation to the persons released from probation, and implementation of programs on their approbation. The author gives the arguments for expansion of the list of legislative duties that the court may impose on persons released on probation, and securing the right of the court to impose others, not provided by the law on criminal responsibility duties, but taking into account the whole complex of factors, circumstances and conditions concerning the convicted and the crime committed by him.

Key words: release from serving the sentence, probation, trial, chastisement.

УДК 343.235

Б. Чупринський

Доцільність закріплення невичерпного переліку обставин, які обтяжують покарання: дискусійні моменти

У статті досліджуються особливості застосування обставин, які обтяжують покарання та доцільність закріплення невичерпного переліку обставин, які обтяжують покарання в законодавстві України. Аналізується правова природа цих обставин, поняття, значення, класифікація, зміст, можливість розширення в ст. 67 КК України обставинами, що обтяжують покарання і доцільність закріплення невичерпного переліку обставин, які обтяжують покарання у КК України.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, покарання, обставини які обтяжують покарання.